

8. GOVOR J. J. STROSSMAYERA U HRVATSKOM SABORU
OD 29. TRAVNJA 1861.

Svietli bane, gospodo narodni zastupnici! Sviest i srce naroda jest ono sveto gojište i shranište, u kom se prema potreboćam narodnim plemenite misli, plemenite želje i zahtjevi radjaju i čuvaju; pak što narod čestit i nevin polag zakona vječite pravde i istine u svijesti svojoj pomisli i uzhti je; što u srcu svom zaželi, to pod blagim uplivom božje promisli prije ili poslie sve prepone i spletke ljudske nadvladati, i u javnom životu ožudjenim plodom uroditi mora. To je, što poštenjaka i tada tješi i hrabri, kad se tmasti oblaci nad glavom domovine viju. (*Živio!*)

Meni, gospodo narodni zastupnici, u ovaj svečani čas srce pod teretom željah, koje za mili dom i rod svoj gojim, ponješto olakša, pače od radosti uztrepti, dočim vidim jednu od najusrdnijih i najplemenitijih namjerah naroda našega tolikim vašim odobrenjem, tolikim vašim uzklikom i uzhićenjem primljenu i uživotvorenu; namjeru naime: da se putem akademije znanostih u pomoć priteče narodnomu obrazovanju, narodnoj knjizi našoj, koja je doslje pod uplivom raznih nepovoljnih okolnostih samo životarila i tako rekuć kukavila. Jednodušni uzklik i uzhićenje vaše, kojim evo namjeru rečenu prigriste, poručanstvo narodu našem pruža, da neima ni jednoga među nami, koj bi se dušom i srcem narodnim željam, narodnim pravom, narodnoj časti i ponosu iznevjerio; pače da svi živo osjećamo nužde i potreboće naroda našega, rane ljute, s kojih toliko boluje; da svi dobro shvaćamo uzvišenu zadaću naroda našega; da, gdje se o tom radi, da se narodu našem ujamči sretnija i slavnija budućnost, razlikosti mnienja među nami neima, da smo tada svi jedna duša i jedno srce. (*Živio!*)

Jednodušni uzklik i uzhićenje, kojom akademiju znanostih pozdravljate, uvjerenje je: da je plemenita želja i namjera ova narodu svemu, da je svim nam upravo iz dna srca i ljubavi proiztekla. Gdje je srce i ljubav tvoja, tu je – veli pismo – i blago tvoje. Gdje je toli srdačna jednodušnost, tu će biti blagoslov božji, tu će biti i blagodarna desnica naroda našega, biti će tu primjernim načinom blagodarna desnica plemenitih naroda našega zastupnikah, ter će pomisao tu do onoga stepena savršenosti dovesti, koja časti i dostojanstvu naroda našega odgovara; koja odgovara uzvišenomu cilju, koj nam pred očima trepti, da nam naime blagorodica i blagovjestnica više svjetlosti i višega izobraženja, knjiga narodna, svakdan to više procvate, ter narod naš duševnim blagom svojim u tolikom izobilju obogati, da se na skoro s najizobraženijimi narodi svijeta uzakmiti može. (*Živio!*)

Što se malenkosti moje tiče, hvalim srdačno g. vel. županu križevačkomu, hvalim svim vam gospodo, na tolikoj vašoj pohvali, na tolikoj dobrohotnosti i toli blagom sudu o meni. Ja ništa drugo, gospodo, neućinih doslje, nego samo puku dužnost izpunih prama narodu svomu. Bog me i mila domovina od malih noguh tja do danas stotrukim načinom dužnikom svojim učini, ja se trsim i trsit ću se do groba svoga, što mogu bolje Bogu i domovini se odužiti. (*Živio!*)

Ja sam, gospodo, od prostih, neukih roditeljah proizišao, te sam osobito u mladoj dobi svojoj podosta tegobah u obrazovanju svom oćutio, znam dakle iz vlastitoga izkustva svoga, što će reći, miloj domovini i sinovom domaćim sredstva višega duševnog izobraženja pružiti. Oni, gospodo, koji su nas rodili i odgojili, tielo su nam i tjelesni život dali i odhраниli, ter su zato vječitoga našega priznanja, vječite zahvalnosti vredni; koji nam pako sredstva k višem duševnom izobraženju pružaju, oni nam viši život daju, koj toliko više vrijedi od prvog, koliko više vrijedi nebo od zemlje, duh od tiela, dobra duševna od blaga tjelesnoga. To su oti duševni roditelji, kojim nigda dosta priznanja, nigda dosti zahvalnosti izkazati nemožemo. Dobra, gospodo, koja uživam, zakoni crkveni baštinom siromakah nazivlju. Ja scienim, da je za sad mila domovina naša, što se sredstavah za duševni razvitak tiče, još veoma oskudna i siromašna: scienim dakle, da je svih nas sveta dužnost oskudnoj i siromašnoj domovini našoj u pomoć priteći; napose pako sveta je to dužnost onih, koji su držani po svetom stanju i zvanju svom osobitu skrb za siromake nositi, budući baštinici ljubavi onoga, koj na ovaj svijet dođe osobitim obzirom na siromake i uboge, koj i sad i do vieka osobitim načinom u siromasih i ubogih bivstvuje, ter svaki dar sirotinji učinjen, kano da bi samomu njemu učinjen bio, smatra i nagrađuje. (*Živio!*)

Gospodo narodni zastupnici! Nemoć, pod kojom stenjaše i bolovaše doslje narodna knjiga naša, ona je ista, pod kojom stenje i boluje cielo državno tielo naše. Oštećeno nam je državno tielo naše i oslabljeno na sve četir strane svijeta; oštećeno i oslabljeno stranom nehajstvom našim, oštećeno i oslabljeno stranom tudjim nesmiljem i nepravdom; oštećeno i oslabljeno ponajviše našim požrtvovanjem za obće dobro.

Gospodo! Moje je uvjerenje celim tečajem javnoga života domovine naše potvrđeno: da jedva ima naroda pod nebom, koj bi požrtvovanjem svojim i stoljetnim tako rekav mučeničtvom svojim toliko si susjedne narode, toliko cielo carstvo, pače cielu Evropu zadužio, koliko naš narod; zato scienim, da je sveta dužnost susjednih narodah, sveta dužnost carstva i ciele Evrope, tim se narodu našem odužiti, da ga živo i iskreno u težnji njegovoj, stare i nove rane državnoga tiela svoga po mogućnosti izcieliti, ter mu staru snagu i valjanost povratiti, podupire. Bilo medjuto tomu, kako mu drago, istina je, da se oštećenosti i razciepkanost državnoga tiela našega prenesla u sve struke javnoga državnoga i duševnoga života našega, a potom naravno i u knjigu našu, na veliku štetu narodnoga izobraženja našega. Tužni književnik, poslie kako bi velikim trudom i naporom knjigu izumio i svim mogućim uresom duše i srca svoga nakitio, tada mu se istom valja brinuti i glavu razbijati, kako će duševno ljubimče svoje na svietlo iznieti i u bieli svijet odturiti. Trud pregolem, a šteta vazda gotova. (*Živio! Istina!*)

Nije čudo, da su se u tako nepovoljnom položaju najizvrstniji umovi od duševne radnje strašili i uztezali; nije čudo, da je u tih okolnostih mnogi plod duha domaćega u zabitnom kutu hranom moljacah postao, doćim bi krasnom hranom duhu domaćemu postati imao. Ah! Bog sám zna, koliko duševnoga blaga u starih i novih spisih s toga uzroka u tminah zakopano stoji, ter željno dan uskrснуća svoga očekuje. Znala bi nam ovom prilikom o tom koješta pripoviedati posestrima Dalmacija, da je tudja ruka od ogrljaja našega neprieči, posestrima, velim, Dalmacija, koja, kao što je njegda bila središte državnoga i političkoga života našega, sjedište kraljevah i krune naše, koliev-

ka slavnih junakah naših; tako je bila ujedno ognjište više svjetlosti i obraženosti, koje cijenom i valjanosti svojom ništa neustopljive najkrasnijim djelom izobraženih evropejskih narodah. Ah Dalmacijo mila, što se od tebe učini! Vрати, ah vrati se čim prije u naručaj naš, pak ćeš bez dvojbe biti, što si njegda i bila, glava naša i kruna naša! (*Živio!*)

Tomu nedostatku doskočiti će akademija znanostih, pružajući sredstva narodnoj knjizi, da bez ikakvih preponah slobodno pred lice svijeta i naroda stupiti može; akademija znanostih će, ako Bog da, narodnoj knjizi onu slogu i ono jedinstvo pribaviti, koja jur kod izobraženih germanskih i romanskih narodah vlada, i koja je jedina poluga višega razvitka narodnoga izobraženja. U prvom početku i kod germanskih i romanskih narodah knjiga je narodna pod istim teretom stenjala kao i kod nas, pa je istim putem do sloge i jedinstva dospjela, a po slozi i jedinstvu do one gorostasne vrline, kojoj se punim pravom čudimo. Što je kod njih moguće, moguće je i kod nas. Još i dan danas više je razlikosti u narečjih kod Germanah i Romanah, nego kod nas Slavenah na jugu, pa kad su oni razlikost i razcjepkanost tu u knjizi nadvladati mogli, nadvladati ćemo ju i mi, ako mudro i postojano napredovali budemo. Tada će se istom dokazati, da duh slavjanski na jugu, lišen tujdijh okovah, puno liepih sposobnostih posjeduje, tada će se jamačno dokazati, da je crna kleveta, da duhu slavjanskomu originalnost i viši polet manjka, koja kleveta u ustima ljudih, koji ju do sad narodu našem predbacivaše, upravo toliko pravedna i istinita bijaše, kao da bi čovjeku, komu si noge i ruke sapeo, predbacivao, što onom brzinom negradi, kojom prost i svakih okovah lišen; ili da bi se divio ptici, kojoj si krila podsjekao, što se nebaca nebu pod oblake. (*Živio!*)

Gospodo narodni zastupnici! S akademijom znanostih uzko je spojen drugi zavod, koj bez dvojbe svakomu domorodcu vruće na srcu leži i ležati mora. A zavod taj jest jugoslavensko sveučilište u Zagrebu. (*Živio!*) Gospodo! Uzklik i pohvala jednodušna, kojom primiste izušteno po meni jugoslavensko sveučilište svjedok je, da sam tim dirnuo upravo u živac domorodnih željah, da je i taj zahtjev, ko i prvi proiztekao iz žive duše naroda našega. Akademija znanostih predpostavlja po momu mnienju sveučilište. (*Živio!*)

U akademiji znanostih sve struke znanja čovječanskoga u višjem znamenovanju zastupane biti moraju. Mudroslovje, philologija, pravoslovje, prirodoslovje sa svimi ograncima svojim, bogoslovje, slavoslovje, povjestnica itd. itd. U višjem smislu, u akademiji znanostih stečište i utočište svoje naći imaju. Akademija znanostih ima biti umovom, koji se poput orla na krilih uzvišenoga duha svoga nebu pod oblake dižu, najplemenitiji cilj radnje duševne. Akademija znanostih ima biti nagrada i lovor-vienac ljudem, koji su se ma u kojoj struci znanostih osobito odlikovali. To vam pako, gospodo, akademija samo onda biti može, ako se budu sve struke znanostih u sredini našoj i u narodnom duhu predstavljale i podučavale; ako se bude putem sveučilišta vrelo otvorilo, iz koje će krasna omladina naša žedju svoju duševnu trnuti i onim se blagom obogatiti moći, koje više čovjeka resi i odlikuje, nego ikakovo sjajno ime; više nego sve blago materijalno ovoga svijeta. Ako misli akademija znanostih procvasti, tada je nužno, da se za nju sjemenište u sveučilištu otvori mladim ljudim, koji bi se za višju duševnu radnju udesili i usposobili. Tkogod

na strani amo dodje, znajući, da je u Zagrebu sjedište akademije znanostih, ni malo dvojiti neće, da je tu ujedno i sjedište sveučilišta; tako su te dvie ideje, ta dva zavoda jedan s drugim uzko spojena. (*Živio!*)

Gospodo narodni zastupnici! Naš položaj vrlo je važan, ter ako se nevaram, narod će naš skoro pozvan biti, da ne samo u vlastitom interesu svom, nego i u interesu posvećenoga prestolja i sjajne dinastije, u interesu susjednih narodah, u interesu celoga carstva, plemenitih zadaćah rieši. Jedno od najogromnijih evropejskih pitanjah, koje cijeli svijet već odavna vele zanima, živo će se nas i naše budućnosti kosnuti. Pitanje to nas je jur rieke krvi stajalo, nije dvojbe da ćemo mi zvani biti u isto to pitanje u interesu kršćansko-evropejske civilizacije duboko uticati. Gospodo! u tu svrhu nije dosta, da nosimo zdravu mišicu i srce junačko. Danas se vojuje više i odlučuje oružjem duha, nego oružjem materialnim. Zahman nam najznamenitiji položaj, zahman najplemenitije zadaće, ako nam umnih i moralnih silah uzmanjka, bez kojih sve blago neba i zemlje ništa neprudi, jerbo ju um, koj blago materijalno oživljuje, ravna i na korist obraća. Athena bijaše malahni grad, stara Grčka, što se prostora tiče, neznatna, pak se ipak Athena i stara Grčka zbog umnih i moralnih silah svojih na sve strane svijeta proslavi, niti će joj igda slava potavneti, dok bude pod suncem ljudih, koji um, blago duševno više cieni, nego blago materijalno, koje samo po sebi nikakve vriednosti neima. Stari Rim već odavno poginu, ali nepoginu slava staroga Rima. Duhu staroga Rima u istih razvalinah starorimskih umotvorah ni danas se svijet dosti načuditi ne može. Živi stari Rim još i danas u neumrljih proizvodih uma i znanostih svojih. Upliv izobraženosti staroga Rima u preporodjenje i razvitak duševni još se i danas živo osjeća, i osjećati će se, dok je svijeta i vieka. Mala šaka Francuzah i Englezah zauze Peking, ponizi i upokori narod od više sto milijunah ljudi. Toli više valja umna sila od materijalne. To je ona sila, koja nebom i zemljom vlada, to je ona sila, koja zvijezde po nebu broji i stazu im pokazuje; to je ona sila, koja parom upravlja, da plav napred goni, to je ona sila, koja munji zapovieda, da misao čovječju s jednog kraja svijeta na drugi prenosi; to je ona sila, koja u busulji mornaru na pučini morskoj danju i noćju svieti. Te sile mi potrebujemo, gospodo, nada sve, da važni položaj svoj upotriebimo, da zadaću svoju na korist i slavu naroda našega riešimo. Da si tih silah nabavimo, nužno je, da u sredini našoj i narodnom duhu sveučilište ustanovimo. Mladež naša krasna je, čedna je, poslušna je, rado se naukom posvećuje, sposobna je. Mladež naša taka je, da ju punim pravom cvietom sadašnjosti, a nadom bolje budućnosti nazvati možemo. Mladež naša ima biti baštinica željah naših i duševnih težnjah naših. Da se niti mi, niti mila domovina u nadi svojoj neprevarimo, dužnost nam je priliku pružiti mladeži našoj, da se izobrazi, da plemenitom baštinicom ljubavi domorodne, domorodnih željah i težnjah, slave i dike praotacah svojih po uzvišenomu umu i oplemenjenom srcu postane; što samo tada možemo dostići, ako sveučilište u sredini našoj podigli budemo. Mladež naša puno duha i poleta ima, ali je većom stranom siromašna, ter joj nije moguće velikim troškom tudja sveučilišta pohadjati, odakle više-krat biva, da najljepše sposobnosti zakopane i za narodni dobitak izgubljene ostaju. Da ni nenapomenem, da mladež u preranoj dobi izvan granicah domovine svoje boraveć lahko dušu svoju otrovati i narodu se svomu za vazda otudjiti može. (*Istina!*)

Još jedno, gospodo narodni zastupnici! I na Balkanu već počima zora bolje budućnosti lice svoje pomaljati. I s onu stranu Save i Une počimaju neki barem te neki nuždu osjećati višjega obrazovanja. Počimaju i u tih stranah osvjedočenje gojiti, da se treba ponajprije uzdati u se i u vlastite moralne sile svoje, da se od strašnog sužanjstva oslobode. Kršćanstvo preko Save i Une, krv je od krvi naše, udo je od tiela našega. Njegda i oni bijahu dio cjeloviti državnog posjeda našega. Neima prieko znamenitijega mjesta, gdje nebi hrpe kostih naših slavnih pradjedovah pokopane ležale, neima grada tamo znamenitijega, oko kog nebi zemlja riekom krvi hrvatske opojena bila. Jaram, pod kojim vjekove već stenju, i nas jednokrvnu i jednoplemenu braću teško tišti. Onostrana braća u nas oči svoje obraćaju, u nas se uzdaju, k nam ruke svoje dižu. Mi doslje malo ili ništa im učinit nemogosmo. Scienim, da ćemo im ponješto u pomoć priteći, ako ovdje u Zagrebu, a to jest upravo pred vrati njihovimi sveučilište podignemo, obilno vrelo ono, iz kog će i njihovi sinovi crpiti moći ono blago duševno, koje dočim um prosvjetljuje i srce oplemenjuje, ujedno najsigurnije jamstvo pruža one slobode, za kojom svako plemenito srce toli čezne. (*Živio!*)

Gospodo! dužni smo, po mom mnienju, domovini i samim sebi; dužni smo akademiji znanostih, koju ustrojismo; dužni smo onoj veličanstvenoj zadaći, koju u interesu ustavne slobode i sretnije budućnosti naše riješiti imamo; dužni smo u interesu celoga slavenstva na jugu; dužni smo i braći našoj, koja pod turskim jarmom stenje; dužni smo krasnoj i miloj omladini našoj; dužni smo napokon i slavnomu gradu Zagrebu u sredini našoj utemeljiti sveučilište. (*Živio!*) Gradu velim Zagrebu, koga slave i milinja radi imenujem, koj od starodavnih vremenah sredotočje kraljevinah naših, višjega državnoga i duševnoga našega života bijaše, komu ista priroda višju znamenitost i budućnost dosudi i opredieli, koga će slava neuvela i s toga ostati, što mu lovor nepobitnosti junačko čelo resi, a sniženi okovi tudji vrat nigda, niti onda oskvrnuli nisu, kad je bujica turska velike države oko nas poplavila i slavne gradove pod jaram svoj skućila. (*Živio! – i neće.*)

Zato predlažem, da se istomu odboru, koj će izraditi imati osnovu akademije znanostih, nalog ujedno podieli, da izradi osnovu za sveučilište i da način naznači, kojim bi se najbolje i najuspješnije sveučilište kod nas oživotvoriti moglo. Buduć se radi o stvari toli plemenitoj i narodu našem toli nuždnoj, to nije dvojbe, da ćemo svi jednodušno uz to pristati i tako pred celim svijetom zasvjedočiti, da nam višje obrazovanje naroda našega vruće na srcu leži.